

Мещерякова Юлія,

Національний університет «Острозька академія»

ОБРАЗ НАУКОВИЙ І ХУДОЖНІЙ. ТЕРАПІЯ І МИСТЕЦТВО: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ПСИХІЧНИЙ ОБРАЗ», «АРХЕТИПНИЙ ОБРАЗ» («ЛІТЕРАТУРНИЙ АРХЕТИП»)

Завдання статті полягає у тому, щоб розкрити основний зміст понять образу наукового і художнього, понять «психічний образ», «архетипний образ», «архетип», а також показати їхню принципову відмінність одне від одного на основі теоретичних праць науковців.

Ключові слова: образ, психічний образ, архетипний образ, архетип, художній образ, символ, колективне несвідоме.

Задача данной статьи – раскрыть смысл понятий научного и художественного образа, понятий «психического образа», «архетипного образа», «архетипа», а также показать их принципиальное отличие друг от друга на основе анализа теоретических трудов.

Ключевые слова: образ, психический образ, архетипический образ, архетип, художественный образ, символ, коллективное бессознательное.

The task of the article is to disclose the notion of the scientific and artistic image, the notion of “psychological image”, “archetypal image”, “archetype”, and to show their fundamental difference on the basis of the investigation of scholars’ theoretical works.

Key words: image, psychological image, archetypal image, archetype, artistic image, symbol, collective unconscious.

М. Моклиця розглядає образ як «головний елемент художнього світосприйняття і його об'єктивації. На відміну від поняття, яке завжди безособове, образ втілює суб'єктивне світосприйняття. Художній образ є первісне (обов'язково суб'єктивно-чуттєве) узагальнення світу» [9, с. 37, 176]. В найбільш загальному розумінні, художній образ – це

сам спосіб існування твору. Художній образ має характерну особливість: за всієї його уявній нелогічності (з точки зору життєподібності), в ньому є своя логіка, без якої ніякий художній вплив неможливий. В різних видах мистецтва ця логіка проявляється по-різному. Літературний образ народжується тільки у внутрішньому уявленні читача. [10].

«Термін «художній образ» використовується в мистецтвознавстві у двох основних значеннях у широкому розумінні – це специфічна форма відображення та пізнання дійсності в мистецтві, на відміну від тих форм зображення, якими користуються, з одного боку, в науці, з іншого, у повсякденно-практичній сфері людської життєдіяльності. [11, с. 60]. В основі художнього образу лежить первинний, або ж чуттєвий образ – конкретно-чуттєва основа предмета відображення. Від повсякденних форм уявлення дійсності художній образ відрізняється своєю емоційністю і узагальненістю свого змісту. Художній образ відрізняється і від форми вираження світу, якою користується наука – поняттєвої. Подібно до художнього образу поняття відрізняється від повсякденних уявлень мірою узагальненості свого ідейного змісту, проте, на відміну від художнього образу, в якому предмет відображення відтворюється у його чуттєвому образі, поняття, відображаючи предмет, абстрагується, тобто відходить від його одиничної, конкретно-чуттєвої форми. В художньому образі загальне, тобто сукупність суттєвих відмінних рис, що характеризують певний клас об'єктів, подається у формі індивідуального, конкретно-чуттєвого, а у понятті загальне постає у формі низки логічно взаємопов'язаних думок про суттєві і відмінні ознаки відображуваного предмета. Читаючи поняття ми не відчуваємо якийсь певний, конкретний предмет чи явище, немає живої картинки, немає його індивідуальних, конкретно-чуттєвих особливостей [11, с. 107].

Розглянемо відношення понять «психічний образ», «архетип», «архетипний образ». Поняття психічного образу є основним поняттям психології. Психічний образ – цілісний, інтегративний відбиток самостійної, дискретної частини дійсності, це інформаційна модель дійсності, що використовується вищими тваринами і людиною для регуляції взаємодії організму з навколишнім середовищем. Процес формування психічних образів займає центральне місце серед основних функцій людської особистості. Без здатності формування психічних образів були б неможливі самоусвідомлення, мова, письмо, запам'ятовування, сні, мистецтво, культура і т. д.. К. Юнг, а також

багато інших вчених, намагалися пояснити формування психічних образів і їх вплив на особистість. К. Юнг запропонував універсальні – архетипи [13]. Отже, враховуючи усе вищезазначене, можна стверджувати, що архетип відноситься до комплексу психічних образів психіки людини, і проявляється як психічне явище, несвідомий зміст, носій універсального «психічного» знання.

Архетипи, за К. Юнгом, реалізуються в мистецтві та в релігії. Через них він пов'язує також міф та літературу. В сучасному світі вони присутні і в художній творчості, а кожен творчий процес є звичайним одухотворенням архетипів [13]. Як же реалізуються архетипи у мистецтві? Як зауважує М. Лановик, «часто доводиться говорити про «вічні теми», «вічні сюжети» – універсальні і зрозумілі для різних часів і народів... маємо справу з «вічними архетипами»...; саме тому світову літературу як систему найталановитіших і найпоширеніших творів можна розглядати як архетипну проекцію спільного універсального міфу...». Звідси можна розглядати архетипне мислення як феномен мистецтва. «Оскільки будь-який творчий прояв архетипу є проявами чогось вічного, Е. Нойман розглядав їх як істинну суть мистецтва. Вони, на думку вченого, впорядковують психічне життя і художнє мислення» [6].

Дослідниці А. Коробейникова, Ю. Піхтіна зазначають, що в останнє десятиліття з'явився цілий ряд досліджень, в яких аналізується літературний архетип. Актуальність такого аналізу пов'язана із можливістю більш глибокого і універсального прочитання літературного твору [4, с. 44]. За Е. Мелетинським, «літературний архетип» є набагато ширшим поняттям, ніж юнгівські архетипи, якими є переважно образи, персонажі. Тому, дослідник пропонує ввести нове поняття «архетипний мотив», який би включав певний архетипний мікросюжет [7]. Т. Шестопалова в свою чергу підкреслює, що літературознавство ХХ ст. чимало корисного для себе почерпнуло з теорії архетипів К. Юнга. Дослідниця вказує на чітку різницю між архетипом і архетипним образом: перший виступає поза вербальною субстанцією, а останній – матеріалізованим у словесному образі аспектом його смислу і поняття якого саме доречно використовувати при аналізі міфопоетики твору. [12, с. 38-39; 13, с. 66].

Отже, поняття образу наукового і образу художнього є принципово різними. Художній образ є формою пізнання, відображення і узагальнення дійсності і має естетичну функцію, на відміну від образу науко-

вого, який є відображенням дійсності у формі логічно пов'язаних думок про суттєві і відмінні ознаки відображуваного. Психічний образ є психічною сутністю, яка стала змістом свідомості, тобто отримала властивості образу у психіці людини; є частиною психічного життя індивіда. Архетип як феномен психіки можна віднести до психічних образів, проте до них не можна зарахувати архетипний образ, який є реалізацією конкретного архетипу в мистецтві, літературі.

Література:

1. Богдан С.М. Архетипні образи і міфологеми у поезії Миколи Вінграновського / С. М. Богдан // Наукові записки. – К.: Національний університет «Києво-Могилянська академія». – 2009. – Том 98. Філологічні науки. – С. 65-70.

2. Доманский Ю. В. Смыслообразующая роль архетипических значений в литературном тексте. Пособие по спецкурсу. – Тверь, 2001. – 94 с.

3. Зборовська Н. Психоаналіз і літературознавство. – К.: Академвидав, 2003. – 390 с.

4. Коробейникова А. А., Пыхтина Ю. Г. О пространственных архетипах в литературе // ВЕСТНИК ОГУ. – Оренбургский государственный университет. – ноябрь 2010. – №11(117). – С. 44-50.

5. Кюглер П. Психические образы как мост между субъектом и объектом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jungland.ru/node/1040>.

6. Лановик М. Б. Розвиток концептів «символ», «архетип» і «міф» у теоретико-літературних дослідженнях науки про переклад // ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка (22). pp. 150-155.

7. Мелетинский Е. М. О литературных архетипах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://booklib.in.ua/biblioteka-knig/filologiya/5269.html>.

8. Моклиця М. Основи літературознавства. Посібник для студентів. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. – 192 с.

9. Николаев А. И. Основы литературоведения: учебное пособие для студентов филологических специальностей. – Иваново: ЛИСТОС, 2011. – С. 34–38.

10. Роднянская И. Б. Художественный образ // Философский энциклопедический словарь. — М.: Советская энциклопедия. Гл. редакция: Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов. 1983. – 840 с.

11. Тимофеев Л. И. Основы теории литературы. – М. : Просвещение. – 1976. – 548 с.

12. Шестопалова Т. Кореляція понять «архетипний образ – міфологема – символ – міф» (на прикладі поезії П. Тичини) // Наукові записки. Т. 17. Філологія. – К.: Нац. Ун-т «КМА», 1999. – С. 37-41.

13. Юнг К. Г. Об архетипах коллективного бессознательного [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kayser.net>.